

THE SUPREME ACHIEVEMENTS OF ARCHITECT COUPLE MILENIJA AND DARKO MARUŠIĆ
DESIGNED WHEN WORKING IN THE IAUS

Рад примљен: октобар 2019., рад прихваћен: децембар 2019.

Милорад Јевтић*

АПСТРАКТ

У тексту се приказује неколико изузетно значајних остварења архитеката Миленије и Дарка Марушића, која су обележила њихов заједнички стваралачки опус у Институту за архитектуру и урбанизам Србије. Повод је велики успех једног од њихових највећих и најзначајних пројеката – стамбеног насеља Церак-Виногради у Београду које су у коауторству са архитектом Недељком Боровницом пројектовали у Институту у периоду 1977-1983. године, а реализовали у периоду 1979-1988. Просторна културно-историјска целина „Насеље Церак-Виногради (Церак 1 и Церак 2)“ 2019. је године проглашена за културно добро Републике Србије, те представља једино заштићено насеље савремене архитектуре у овом делу Европе. Поред тога, насеље Церак-Виногради је 2019. године уврштено у сталну колекцију Музеја модерне уметности МоМА у Њујорку, након изложбе „Бетонска утопија – архитектура Југославије 1948–1980“, која је трајала од јула 2018. до јануара 2019. године. На тај начин, насеље Церак-Виногради је ове, 2019. године, афирмисано и као део националног и као део интернационалног културног наслеђа. Поред насеља Церак, у раду се даје осврт и на пројекте: вртић Плава птица који је саграђен у самом насељу Церак 2011. године (пројектовано 2009-2010); стамбено-пословни објекти у Улици краља Александра 179-181 у Београду, изграђен 1992-2000 (пројектован 1989-1991) и у Булевару ослобођења 63-67 у Новом Саду, изграђен 1991-1998 (пројектован 1989-1992); групација породичних кућа „Цвећара“ у Београду, изграђена 1991-1993 (пројектована 1990-1991 у коауторству са архитектом Жељком Гашпаровићем) и управно-пословни објекат „Металс“ банке у Новом Саду, изграђен 2005-2007 (пројектован 2000-2006, по конкурс из 1989).

Кључне речи: стамбено насеље Церак-Виногради, вртић Плава птица, стамбено-пословни објекат, групација породичних кућа „Цвећара“, „Металс“ банка.

ABSTRACT

The text presents several important realizations of architects Milenija and Darko Marušić, which marked their joint work in the Institute of Architecture and Urban&Spatial Planning of Serbia (IAUS). The occasion is a great success of one of their most significant designs - the Cerak-Vinogradi residential settlement in Belgrade, which they co-authored with architect Nedeljko Borovnica in the Institute in 1977-1983. (realized in 1979-1988.) The spatial cultural-historical entity of 'The Cerak-Vinogradi settlement (Cerak 1 and Cerak 2)' was declared in 2019 a cultural property of the Republic of Serbia, becoming the only protected settlement of the contemporary architecture in this part of Europe. In addition, the Cerak-Vinogradi settlement was included in the permanent collection of the Museum of Modern Art (MoMA) in New York in 2019, following the exhibition 'Toward a Concrete Utopia - Architecture in Yugoslavia, 1948-1980' (July 2018 - January 2019). Thus, this year, 2019, the Cerak-Vinogradi settlement was affirmed both as a national and a part of the international cultural heritage. In addition to the Cerak settlement, the text also gives a brief overview of the following designs: 'Plava ptica' kindergarten, built in the Cerak settlement in 2011 (designed 2009-2010); residential-commercial buildings at 179-181 Bulevar kralja Aleksandra St. in Belgrade, built in 1992-2000 (designed 1989-1991) and at 63-67 Bulevar oslobođenja in Novi Sad, built in 1991-1998 (designed 1989-1992); 'Cvećara' group of family houses in Belgrade, built in 1991-1993 (designed 1990-1991, co-authored with architect Željko Gašparović) and the administrative-business building of 'Metals' bank in Novi Sad, built in 2005-2007 (designed 2000-2006, after the competition won in 1989).

Key words: 'Cerak-Vinogradi' residential settlement, 'Plava ptica' kindergarten, residential-business building, 'Cvećara' group of family houses, 'Metals' bank.

* Милорад Јевтић, члан Академије архитектуре Србије, вишегодишњи критичар НИН-а

Просторна целина насеља Церак виногради - ортофото снимак

Шездесет пета годишњица рада ИАУС-а није могла да буде боље обележена него вешћу да је једно дело, потекло из Института, добило место у колекцији чувеног Музеја модерне уметности МоМА у Њујорку. Уследило је то после спектакуларне и изузетно успешне изложбе одржане од 15. јула 2018. до 18. јануара 2019. године у овом музеју под називом „TOWARD A CONCRETE UTOPIA: ARCHITECTURA IN YUGOSLAVIA 1948-1980“. У широком панорамском приказу градитељских збивања на просторима целе Југославије, истакнуто место дато је насељу Церак виногради ауторског пара архитеката Миленије и Дарка Марушића у коауторству са архитеком Недељком Боровницом у једном делу пројекта.

Комбинована дечија установа "Плава птица" у насељу Церак виногради

На завршетку изложбе, у избору за колекцију Музеја, изузетна част да се нађе међу само три дела из Србије припала је насељу Церак виногради са пропратним образложењем:

„Стамбено насеље Церак виногради, као једна од последњих интегрално планираних урбанистичких целина, посебно значајна са аспекта развоја стамбене архитектуре и урбанизма, као и подизања квалитета живота становника насеља кроз планирање квалитетно озелењених амбијенталних целина и планирање одговарајућих пратећих садржаја, због чега је било изложено у одељку о свакодневном животу људи. Насеље Церак виногради јесте један од врхунских домета југословенске стамбене архитектуре и урбанизма и као такво је у оквиру изложбе било представљено интернационалној публици, те је стога виђено и као важан део колекције МоМА“¹

Крајње необична коинциденција догодила се завршног дана Њујоршке изложбе – 18. јануара 2019. године. Влада Републике Србије донела је управо 18. јануара одлуку да се насеље Церак виногради у Београду прогласи за културно добро. Тако је овом приликом, поред велике части сврставања у колекцију МоМЕ, по први пут код нас, и не само код нас, једном стамбеном насељу додељено звање културног добра („Службени гласник РС“, 2019).

Оба изузетна признања само су врх великог броја остварења ауторског пара Марушић – Миленије и Дарка (нажалост преминулог 2017. год.) коме су, додељене разноврсне награде, од савезних (у време СФРЈ) преко републичких, градских, фестивалских, изложбених, конкурсних, па све до факултетских. Уз то, скоро сва њихова дела су са пуним правом, заслужила место на антологијским страницама наше архитектуре друге половине XX века и првих деценија новог миленијума.

¹ Јелица Јовановић (кустос сарадник МоМА и чланица Саветодавног кустоског одбора Изложбе). Допис Миленији Марушић у вези са аквизицијом за МоМА сталну колекцију. 26.08.2019.

Као писац критичких осврта (Jevtić, 2004, 2014) који би (сходно појави данашњих разних вредносних рангирања) требало да се определи за изванредан редослед креативног домаћаја у појединачном низу опуса ауторског пара, нашао сам се пред скоро нерешивим дилемама, што потврђује, код нас ретку, стваралачку уједначеност на високо квалитетном нивоу.

Уместо да изнова представљам, анализирам и дајем своје вредносне оцене појединих дела, искористићу одломке из објављених осврта на саграђене објекте, без одређеног значењског редоследа.

Иако је самом стамбеном насељу Церак винограда, уз вредносни приказ МоМЕ, дато довољно простора, овде је ипак издвојен Вртић Плава птица, који је и саграђен у самом насељу 2011. године, а објављени осврт носио је наслов *Чудесни дечји дом*. „На благој падини, испод најнижег низа кућа скупине Церак 2 слетела је, уз радосну добродошлицу житеља овог живописног београдског краја – ПЛАВА ПТИЦА. Реч је о комбинованој дечјој установи са два наменска одељка – вртићем и јаслицама, који су габаритно подељени на два тракта са каскадним спуштањем низ падину. Колоритно и обликовно разиграни волумен испуњен ентеријерским реквизитним обиљем је амбијент какав се само може пожелети за дечји скоро бајковити боравак“ (Jevtić, 2014).

Стамбено-пословној згради реализованој 2000. године, у Булевару краља Александра (тадашњем Булевару револуције), већ самим насловом *Одроз столећа* одредио сам њено целовито архитектонско својство. После увода: „Вишеспратне стамбене зграде су увелико истражена пројектантска тема... Креативна освежења, као што је то случај са недавно завршеном зградом у Булевару револуције, привлаче посебну пажњу“, следио је уопштени опис зграде са приказом и анализом композиционих компоненти и налазом да су се у иконографском фасадном садејству здружили стилски чиниоци чак од артнуова, преко модерне, све до постмодерне и неомодернизма. Кад се овоме придода функционална перфекција – реч је о врхунској креацији (Jevtić, 2004).

На другој тематској страни текстом ћемо отићи до Дедиња и посетићемо групацију породичних кућа у Улици Аугуста Цесарца, популарно названу „Цвећара“ (реализовану 1993. године), у чијем се формирању Марушићима коауторски придружио Жељко Гашпаровић.

„Простор на шумовитој падини усмереној према Конаку кнеза Милоша пружио је ауторима истовремено и лепу шансу и сложен стваралачки изазов. Тридесет и два стана пројектанти су поделили на девет двоетажних објеката система двојних кућа и кућа у низу разместили их у три каскадна паралелна низа. Тако је добијена урбанистичка композиција коју одликује складна смиреност на општем

Слика горе: Стамбено-ословни објекат у Булевару краља Александра у Београду; слика доле: Стамбена групација „Цвећара“ у Улици Аугуста Цесарца у Београду

плану и добро одмерена динамичност у интерним релацијама. Унутрашње колске комуникације, пешачке стазе, спојна степеништа, хортикултурне партије и непосредни прилази становима чине маштовит оквирни миље који пружа пријатан доживљај и станарима и пролазницима.“ (Jevtić, 2004) Иако се и стилском обрадом и примењеним материјалима ово насеље разликује од Церак винограда, оба одликује подједнако обликовно мајсторство и узорно формирање животне средине.

Стамбено-пословни објекат у Булевару ослобођења у Новом Саду

Слика горе: Металс банка у Новом Саду; слика доле: Бензинска станица у Београду

Прелазак Дунава и рад у новосадском атару донео је ауторима прилику за нове делатне успехе. Пословно-стамбеном вишеспратницом (1998. године) у Булевару ослобођења аутори су показали како се од релативно једноставног габаритног блока може остварити урбана творевина као узоран допринос новосадском стамбеном мозаику.

Деценију касније Марушићи у пуном смислу дарују Новом Саду прави архитектонски бисер – управно-пословни објекат „Металс“ банке у Стражиловској улици. У осврту „Палата са два лика“ на почетку је изложено запажање да се у то време код нас подижу бројна банкарска здања са високим грађевинско-технолошким стандардима, али са ретко достижним уметничким нивоом, па да је тиме запаженији изузетан естетски домет постигнут у новом делу тандема Марушић, а кад бисмо му потражили некакву асоцијативну паралелу са књижевноћу онда бисмо ово дело сврстали у лирски домен. У оквиру теренски необичне локације аутори су нашли такво прикладно градбено решење каквом не би могла да се нађе било каква алтернатива. „Благи хоризонтални талас главне фасаде изведен је у површинском континуитету, било да је реч о пуном зидном платну или стакленој опни. Иза приземне колонаде повучена стаклена облога допринела је пластичној живости ове фасаде којој се на угаоном завоју прудружује високи стаклени усек у коме је прикладно укомпонован и главни улаз у банку... Када посетилац, после уличног сагледавања палате, закорачи у улазни хол не може а да не буде опчињен призором изузетне визуелне раскоши. Овај улазни простор заправо је средишњи атријум који се

уздиже до зениталне стаклене покривке, док му оквир творе унутрашње спратне галерије... Посебну пажњу овде привлачи уређење партера остварено жуборавим воденим површинама, шетним платоима, стазама, мостићима, цветним и светлосним аранжманима. Док се током дана банчина палата доживљава, да употребим метафору, као велика лепа шкољка, у вечерњим часовима она се, укључивањем атријумског светла, отвара и пролазницима открива свој изузетни бисерни садржај“. Укупно узев форму, функцију, материјале и ентеријерску опрему – овде са пуним правом можемо да применимо оцену ремек-дела каквих је мало у нашој архитектури.“ (Jevtić, 2014)

Ако је у називу вртића Плава птица реч *птица* изабрана само ради поетског призива, наслов објављеног осврта *Метална птица* поводом изградње бензинске станице у Новом Миријеву има пуно метафоричко значење. „Тандем Марушић је овде по први пут закорачио у употребу металних, данас веома популарних, конструкција и показао да за праве мајсторе промена материјала, не само да не представља проблем, него може да послужи и као додатни креативни импулс. Стављен у композициони склоп са кровним крилима као главним габаритним доминантама, корпус станице се прозачном обрадом фасада широко отворио погледима са спољних прилаза... Станицом у Миријеву, Марушићи су свом опусу додали запажену новину, а нова станица би у разноликом, и не баш квалитетном, урбаном миљеу Новог Миријева могла да послужи као инспиративни генератор“. (Jevtić, 2014)

Стваралаштво Марушића обухватало је и знатно шири опсег, па су поред других дела ту и конкурсни пројекти и истраживачке студије, при чему посебно треба истаћи да у том мноштву радова нема ни трага од неког рутинског поступка већ је сваком задатку посвећен изнова и изнова пуни креативан приступ. Следствено томе, намеће се незаобилазни закључак да њихов целовит опус тражи далеко обимнију публицистичку обраду од ове која је овде исписана.

Својим квалитетно компактним укупним делом у потпуности реализованим у оквиру ИАУС-а, Миленија и Дарко Марушић су завредели истакнуто место у самом врху нашег архитектонског стваралаштва друге половине XX и почетка XXI столећа.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Jevtić, Milorad H. (2004) *Kritički refleksi-101 osvrt*, Beograd: NIN
- Jevtić, Milorad H. (2014) *Kritički gambit – Osvrti na savremenu arhitekturu Srbije*, Novi Sad: Stilos.
- Milašinović Marić, D. (2007) *Banka u Novom Sadu arhitektata Milenije i Darka Marušića*, *Arhitektura i urbanizam*, br. 20/21., str. 7-23.
- Marušić, M., Marušić, D. i Kovačević, B. (2012) *Vrtić „Plava ptica“*, *Arhitektura i urbanizam*, br. 34., str. 81-91.
- Odluka o utvrđivanju naselja Cerak – Vinogradi (Cerak 1 i Cerak 2) u Beogradu za prostornu kulturno-istorijsku celinu, "Službeni glasnik RS", broj 4 od 25. januara 2019.
- The Museum of Modern Art (MoMA) (<https://www.moma.org/calendar/exhibitions/3931?locale=ko>), accessed December 2019.

НАГРАДЕ

Насеље Церак Виногради у Београду

I пласман на југословенском конкурс, 1977.
Октобарска награда града Београда за архитектуру и урбанизам, 1981.

Групација породичних кућа „Цвећара“ у Београду

I пласман - позивни београдски конкурс, 1990.
Награда листа „Борба“ за најбоље архитектонско остварење СР Југославије, 1993.

Стамбено-пословни објекат у Новом Саду

I пласман - позивни републички конкурс, 1989.
Награда листа „борба“ за најбоље архитектонско остварење СР Југославије, 1998.
Специјално признање ДаНС-а за посебан допринос архитектонском стваралаштву, 1999.

Стамбено-пословни објекат у Булевару краља Александра у Београду

Годишња награда Савеза архитеката Србије за најуспешније архитектонско дело, 2000.

Бензинска станица у насељу Ново Миријево у Београду

Посебно признање 25. Салона архитектуре у Београду, 2000.

Управно-пословни објекат Металс банке у Новом Саду

I награда – јавни републички конкурс, 1999.
Специјално признање ДаНС за посебан допринос архитектонском стваралаштву, 1999.
Признање 30. Салона архитектуре у Београду, 2008.
Награда „Александар Шалетић“ (40. мајска изложба), 2008.
Награда „Ранко Радовић“ у категорији реализовано архитектонско дело, 2008.
Награде Салона ДаНС-а у категорији: реализовано архитектонско дело, 2008.
Награда Салона ДаНС-а у категорији: ентеријер, 2008.
Годишња награда Инжењерске коморе Србије за изузетно достигнуће у струци, 2008.

Комбинована дечија установа „Плава птица“ у Београду

Априлска награда града Београда за урбанизам и архитектуру, 2012.
Годишња награда Удружења архитеката Србије за најуспешније архитектонско дело, 2012.
Награда 34. Салона архитектуре у Београду за архитектонско дело, 2012.

Велика награда Савеза архитеката Србије за целокупно стваралаштво, 1993.

Награда Удружења ликовних уметника примењених уметности и дизајнера Србије за животно дело, 2018.

Награда „Ђорђе Табаковић“ за изузетан стваралачки и прегалачки допринос у области архитектуре, 2018.

ЗАШТИТА ОБЈЕКТА И УРБАНИСТИЧКО-АРХИТЕКТОНСКИХ ЦЕЛИНА

УРБАНИСТИЧКА ЗАШТИТА према Генералном плану Београд 2021. (2003)

Вредне урбанистичко –архитектонске целине епохе Модерне у режиму потпуне заштите

- 1) Насеље Церак Виногради
- 2) Стамбено насеље Цвећара у Улици Аугуста Цесарца
- 3) Стамбени блок на углу улица Милана Ракића и Булеvara краља Александра

Режим потпуне заштите подразумева очување изграђеног фонда у целости без икаквих интервенција.

ЗАШТИТА НАДЛЕЖНИХ ЗАВОДА ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

- 1) Стамбено насеље Церак Виногради у Београду

Насеље Церак Виногради је први савремени стамбени комплекс у овом делу Европе који је проглашен за културно добро одлуком Владе Републике Србије 18 јануара 2019.

- 2) Стамбени комплекс „Цвећара“ у Београду је у режиму заштите зоне Топчидер – Кошутњак (1995.)

- 3) Објекат „Металс банке“ у улици Стражиловској у Новом Саду (2015.)

Око стотуну грађана Новог Сада архитеката, студената архитектуре и других професија из области културе упутило је петицију Заводу за заштиту споменика културе Новог Сада са предлогом да стави под заштиту објекат Банке.

Завод је прихватио предлог и Банка је стављена под (претходну) заштиту као споменик културе (2015). У току је израда елабората за процедуру проглашења.

- 4) Стамбено-пословни објекат у Булевару ослобођења у Новом Саду био је стављен на листу културног добра које ужива претходну заштиту (1999). Није у року урађен елаборат, ових дана треба да се обнови процедура.